

En reflektion över arkitektyrkets kärna

Gästskribent: Jadwiga Krupinska

Att återge berömda pjäsers verbala dräkt är inte särskilt viktigt för arkitekten och scenografen Robert Wilson. Man kan få ett starkt intryck av att han egentligen enbart strävar efter en förevändning för att göra en egensinnig scenografi. Hur som helst tar scenografin i hans uppsättningar över. Men den uppgift Wilson ger sig själv är svårare än så.

Det han, i själva verket, passionerat ägnar sig åt är att icke verbalt tolka pjäsers innebörd på så sätt att orden knappast längre behövs. Orden är inte i hans tolkning ett berättarmedium. I stället handlar det om utnyttjande av den berättarpotential som finns i det arkitektoniska rummets totala stämning. Detta åstadkommer han på ett mästerligt sätt genom att tillämpa en grundläggande arkitektonisk vokabulär: rum, form, färg och ljus, rörelse och ljud.

Han har under en föreläsning uttryckt sin förvåning över att teatern har varit så starkt beroende av det verbala. Det är inte orden som bygger upp en roll utan rörelsen. Först måste en skådespelare finna ett uttryck i kroppen, i sättet att gå. Därefter från rörelsen kommer, de i Wilsons tolkning underordnande, orden.

Wilson's uppsättning av Tjehows ”Tre systrar” på Stadsteatern kontra en samtidig uppsättning av Tjehows ”Måsen” i regi av Lars Norén på Moderna Dansteatern under förra säsongen visar tydligt hur skilda utgångspunkterna kan vara i tolkningen av en och samma författare. I Måsen riktades orden till åskådarens intellekt som då var en förmedlande länk till hennes känslor. I Tre systrar undvek Wilson detta mellanled. Där har den totala stämningen genom osmotiskt tryck trängt in i åskådaren. Orden blev mer eller mindre överflödiga. Kanske till nackdel för den som såg pjäsen för första gången.

I Woyzeck, en annan av Wilsons uppsättningar som sattes upp på Betty Nansens teater i Köpenhamn under förra säsongen (även kort gästspelat i Stockholm) gällde samma principer. Denna berömda politiska pjäs av Georg Büchners handlar om den, till bristningsgränsen av samhället pressade, människan. I Wilsons tappning blir den till ett inferno av känslor. Dessa uttrycks, i rumsliga termer: rörelse, form, färg och ljud. Tom Waits fantastiska musik höjer än stämningen. Büchners ord: Varje människa är en avgrund, man blir svimfärdig när man ser i den behöver inte höras eller förstås. Deras innebörd fastnar ändå i medvetandet som en orgie av färg och ljusdrama – en stämning som sammanfattar ord, tankar och känslor. Kan man verkligen uttrycka glädje som rum, ilska som rum och stolthet som rum? utbrast första årskursens arkitektelever när jag för flera år sedan ställde dem inför en sådan uppgift.

I The White Town – en pjäs om Arne Jacobsen som nyligen hade premiär på Bellevueteatern i Klampenborg – svarar Wilson såväl för manus som för regi och scenografi inklusive ljussättning. Urval och produktion av sånger är den här gången gjorda av Hal Willner.

Bellevueteatern som ligger alldeles intill en badstrand var tänkt, när den byggdes 1932, att bli en sommar-teater. Enligt Carsten Thau och Kjeld Vindum – författarna till praktverket Arne Jacobsen – blev detta redan år 1938 spolierat genom en ombyggnad till en biograf. Under årens lopp utsattes teatern för flera ombyggnader och restaureringar. Först efter den senaste ombyggnaden har det ursprungliga kommit tillbaka. I dag är sommar-teaterns lätthet övertygande. De gråblå- och vitrandiga markistrygerna på väggarna, den böljande bambubeklädda balkongen och det mitt under en föreställning tyst öppnande taket ger sommarens fläkt och doft. Festivitas och sommarstämning från begynnande 1900-talets strand förmedlas även här utan ord. Den syntetiseras i teaterns form, material och rum.

The White Town är inte en sedvanligt berättad levnads-historia. Även om Wilson själv skrivit manuset är principen för uppsättningen densamma: det är stämningen som berättar. Personen Arne Jacobsen sammanfattas i pjäsens tre roller: Mannen, Kvinnan och Barnet, strålände gestaltade av en och samma Ulla Henningsen. Jacobsens livsöden tecknas inte med ord utan kondenseras till atmosfär av olika historiska perioder. Det är då fråga om mer eller mindre klara antydningar som med ett fullt förtroende lämnas till publikens tolkningar. Så sjunger till exempel Arne Jacobsen alias Ulla Henningsen iklädd en ljuvlig tyllsommarmarkslänning:

*I Roslagens famn på den blommande ö,
där vågorna klucka mot strand,
där vassarna vagga och nyslaget hö
det doftar emot oss ibland,
där sitter jag uti bersån på en bänk
och tittar på tärnor och mås*

Han står mot bakgrund av en modell av den vita Bellavistastaden. Trettioalets oskuldsfulla tilltro till framtiden och arkitekternas engagemang i att förbättra världen väcker omedelbart samma längtan som den svenska midsommardagens förväntan om lycka.

Inte allt av Arne Jacobsens otroligt omfångsrika produktion som har visats på Louisiana har samma allmängiltiga träffsäkerhet som Bellavista och Bellevueteatern. Inte heller Robert Wilson är uteslutande träffsäker (här tänker jag på en installation inom Biennalen Kulturbro 2002). Men det som frågan gäller är de båda arkitekternas förmåga att använda det arkitektoniska rummet som en suverän sammanfattning.

Referenser:

Taube, Evert: Calle Schewens vals.

Thau, C.; Vindum, K.: Arne Jacobsen. Arkitektens Forlag, København 1998.

Wilson, Robert: The White Town, på Bellevueteatern i Köpenhamn 2002.